

ahvolini bilish uchun chiqqan. Asar Odilbekning yig'layotganiga qaramay, uning soxta pushaymonligini ko'rsatganligi sababli, Jamila uni kechirgan deb aytish qiyin. Ammo uning chiqib ketishi, asarga chuqur ma'no beradi.

Xulosa qilib aytganda "Vijdon" musiqali dramasi insoniy qadriyatlar, vijdon azobi, oilaviy munosabatlar va moddiy boyliklarga berilishning oqibatlarini kabi dolzarb mavzularni chuqur tahlil etadi. Asar tomoshabinni chuqur fikrlashga undaydi va ma'naviy tanlovlarni oldida turgan insonni ko'rsatadi.

Vijdonning g'alabasi: Asarning asosiy g'oyasi - vijdonning so'zsiz hukmronligi va uning inson hayotidagi eng oliy mezon ekanligi. Odilbek

va Nozlining yuzaki baxt ortidan quvishi ularni oxir-oqibat tubanlikka, yolg'izlikka va vijdon azobiga olib keladi. Aksincha, Jamila, Sabir, To'ti va Oyxon kabi qahramonlar o'zlarining ma'naviy qadriyatlari, halollik va do'stlikka bo'lgan sadoqatlari tufayli baxt va tinchlik topadilar. Juginisning oqlanishi ham adolatning qaror topishi va vijdonning g'alabasi ramzi.

"Vijdon" musiqali dramasi chuqur ma'no va ta'sirchan ijroga ega bo'lib, tomoshabinni o'zining ichki dunyosiga nazar solishga, hayotiy qadriyatlarni qayta ko'rib chiqishga undaydi. Ushbu asar o'zining dolzarb mavzulari, yorqin obrazlari va dramatik yechimi bilan ma'naviy-axloqiy yo'nalishdagi muhim pyesa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Vijdon" musiqali dramasi pyesa qolyozmasi.
2. Ayubetov Q. Qaraqalpaq sovet dramaturgiyasini tarixidan ocherkler.- Nókis: "Qaraqalpaq mámleket baspası", 1963.
3. Bayandiyev T. Karakalpakskiy teatr. – Tashkent: "Fan", 1971.
4. Bayandiyev T. Qaraqalpaq teatri tarixi. – Toshkent: "Fan va texnologiyalar markazi", 2011.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada qaraqalpaq musiqali dramasi san'atining o'ziga xos xususiyatlari, xususan, unda hayotiy voqealarning badiiy ifodalanishi "Vijdon" musiqali dramasi misolida tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье на примере музыкальной драмы "Виждон" проанализированы особенности искусства каракалпакской музыкальной драмы, в частности, художественное изображение в ней жизненных событий.

SUMMARY. In this article, the specific features of the art of Karakalpak musical drama, in particular, the artistic expression of life events in it, are analyzed using the example of the musical drama "Vijdon".

ШЫҒЫС АЛЫМЛАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ЕМЛЕУ ҲАҚҚЫНДАҒЫ КӨЗҚАРАСЛАРЫ

Балтаниязов Сарсенбай Айтмуратович – профессор

Ўзбекистан мамлекетлик көркем өнер ҳам мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: табобат, мусиқа, оҳанг, руҳий таъсир, аллома, шифо, анъана, куй кўшиқ.

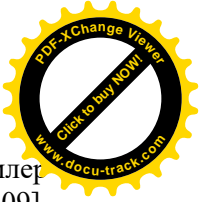
Ключевые слова: Медицина, музыка, тон, душевное воздействие, мыслитель, лечения, традиция, песня.

Key words: medicine, music, scholar, tradition, harmony, emotional influence, recovery, melody song.

Шығыс медицинасында тәуиплер наўқасларды дәрилик өсимликлер, хайўан ағзалары, түрли минераллар хэм де шыпалы суўлар, дузлар менен емлеу усылларынан кең пайдаланған. Тәуиплер емлеу дәрилериниң тәбийийлиги, зыянсызлығы хэм басқа кеселликлерди қозғамаўына үлкен итибар қаратқан. Бирақ, инсанда физикалық кеселликлер менен бир қатарда руўхий, ақыйый кеселликлер де гүзетилген, бундай кеселликлерди емлеуде шығыс медицинасы ўәкиллери музикадан кең пайдаланған.

Әйемги заманлардан берли тәуиплер наўқасларды музика, қосық, аяқ ойынлары

менен емлеп келген. Бундай усыл тек ғана бизде емес, ал барлық халықлар медицинасында бар. Мәселен, әйемги Мысыр тәуиплери наўқасларды сес жәрдеминде емлеу бойынша жақсы нәтийжелерге ерискен. Қытайлы тәуиплер болса наўқастың кеселлигине қарап оларға музикалық терапияның бирден-бир дәри-дәрманы нама-қосықлардан пайдаланыўды усыныс еткен [6]. Усы жерде хәр бир миллеттиң дүнья көз қарасы, менталитети, диний хэм әдеп-икрамлылық қәдириятлары және хожалық турмыс тәризи тийқарында өзиниң миллий музикасы қәлиплесетуғынын атап өтиў

орынлы. Географиялық, этникалық хэм басқа факторлар тәсиринде жергиликли музыка, яғный фольклор сол халықлардың дүнья көз қарасы хэм сезимлерине қарап, хәр түрли болып қәлиплеседи. Солай екен, миллий музыка сол халықтың дүнья көз қарасын, турмыс тәризин, тилеклерин билдириўши көрсетиўши қурал болып есапланады.

Өзелден шығыста музыкалық билим хэм оның ийелери қәдирленип келген. Барлық билимлендириў мәкемелеринде басқа пәнлер қатарында музыка тәлими де оқытылған. Сол себепли шығыс алымлары музыкалық билимге ийе болып, айырым саз эсбапларын шертиўди үйренген билген. Олар өз шығармаларында музыка хэм оның сыйқырлы дүнясын хэм айырым шыпа берийўши қәсийетлери ҳаққында тоқтап өткен.

Ибн Сино, Абдурахман Жамий, Алишер Наўайы хэм басқалардың шығармаларын анализлер екенбиз, усы шығармаларда музыка илими хэм оның шыпалы қәсийетлери ҳаққында толық мағлыўмат берилгенлигине гүўа болыўымыз мүмкин. Шығыс медицинасы дәстүрлерин илимий жақтан тийкарлап берген Абу Али Ибн Сино (980-1037) музыкаға тийисли бес шығарма жазған [3:134]. Дереклерге қарағанда алымның жаслығынан-ақ музыка менен турақлы шуғылланғанлығы атап өтиледі. Абу Али Ибн Сино музыканың инсанға тәсири, жағымлы яки жағымсызлығы, музыка сести еситилгенде ләззетлениў яки жек көрийшлик сыяқлы сезимлердиң пайда болыўына итибар қаратады. Бундай жағдайлар инсанның тәбиятынан келип шыққан ҳалда оның ден саўлығына унамлы ямаса унамсыз тәсир өткерийўи мүмкин екенлигин атап өтеди.

Ибн Сино медицинада музыкадан пайдаланыўға байланыслы көз қарасларын "Тиб қонунлари," "Китоб аш-шифо" сыяқлы шығармаларында алға сүрген. Соның ишинде: "баланың темпераментин күшейтиў ушын еки нәрсени қолланыў керек. Бири баланы әсте тербеў, екиншиси, оны уйқылатыў ушын айтыў әдетке айланған музыка хэм хәйийў айтыў. Усы екеўине қарап баланың денеси менен дене тәрбиясына, руўхы менен музыкаға болған таланты пайда болады" дейди [9].

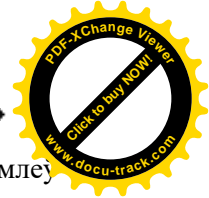
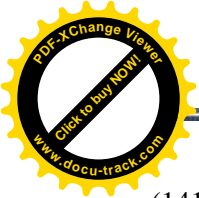
Хәйийў айтыў инсанның жүрек соғыўын (пульс) уд сазын сазлаў менен салыстырып үйреткен [2:138]. Пульстиң музыка тембри хэм ритмине сәйкеслигин төмендегише түсиндирип өткен: "Сен соны жақсы билиўиң керек, пульсте тәбийий нәзик музыка ырғағы жәмленген. Музыка көркем өнериндеги сеслердиң қосылыўы, кеселликтиң өткир дәўири хэм аўырлық дәрежесиниң

сәйкеслигин сәўлелендиреди хэм бул ритмлер арасындағы ўақытты белгилейди" [5:109]. "Киобаш-шифо" шығармасының музыкаға бағышланған бөлиминде де бул туўралы сөз етип, "Сезиў ағзаларына тәсир ететуғын нәрселерден бири сес болып, ол өзине тән жағымлығы менен ажыралып турады. Инсан қәлби хәр бир жағымлы намадан тынышлық алады" делинеди хэм наўқас өз минезинен келип шығып өзине сәйкес музыка хэм ырғақты таңлаўы кереклигин аңлатады.

Демек, биз музыка еситкенимизде барлық дене ағзаларымызда хэм руўхыятымызда өзгерис жүз береді хэм музыканын руўхы хэм денеге сәйкес келиўи кеселликлерден азат етеди. Ибн Сино өз дәўириниң жетик тәўиби болыўы менен бирге музыкалық билимнен де жақсы хабардар болғанлығын оның шығармаларын бахалаў арқалы билип алыў мүмкин. Илимпаз музыканы медицинаға тек емлеў усылы сыпатында енгизип қоймастан, ал айырым медициналық процеслерди басқаларға түсиндириў ушын да музыкалық билимлерден кең пайдаланған.

Музыканың инсанға тек ғана эстетикалық заўық берийўи емес, ал руўхый жағдайға тәсирин де ашып берийўге хәрекет еткен алымлардан бири Ал-Киндий еди. Оның пикиринше, музыка инсан руўхына тәсир етиўши дәри-дәрмак. Дереклерде Ал-Киндий бир сәўдегердиң шал болып қалған баласын уд эсбабынан таралған нама арқалы емлегени ҳаққында мағлыўматлар ушырайды [8]. Екинши деректе Дарвеш Али Чангийдиң чанг эсбабы музыкасы менен наўқасты емлегенлиги келтирилген [10].

Орта әсирлерде жасап өткен және бир алым Әлийшер Наўайы (1441-1501) өзиниң "Мажолисун нафоис" шығармасында музыканың хэм көркем өнердиң жанландырыўшы, шыпа берийўши хэм тынышландырыўшы тәсирин ашып берген. Оның өзи де тиккелей музыка илиминен хабардар болып, музыканың инсан санасына хэм руўхыйлығына болған тәсирин жақсы аңлаған. Абдурауф Фитрат өзиниң "Өзбек классик музыкасы хэм оның тарийхы" китабында Наўайының музыка илимин Хожа Юсуф Бурхан исмли белгили музыкант алымнан үйренгени, музыка теориясы хэм әмелиятын жақсы билгенлигин жазады [4]. Наўайы инсан өмиринде музыканың орны хэм оның тәсири сыяқлы мәселелерге үлкен итибар береді. Музыка хэм медицина илиминен хабардар болған алым инсанларды емлеўде нама хэм ырғақтың орны шексиз екенин шығармаларында көрийўимиз мүмкин.

Наўайы устазы Абдурахман Жамийден (1414-1492) музыка ҳаққында шығарма жазыўды өтиниш еткен. Соннан кейин Жәмий "Рисолайи мусикий" шығармасын дөреткен. Шығармада алым музыкаға инсан хэм тәбият арасындағы бирликти белгилеўши фактор сыпатында қарайды хэм шығармасының ақырында халықтың уллы мийрасы "Шашмақом"ның инсан руўхиятына болған тәсири ҳаққында тоқтап өткен [7]. Оған муўапық, "Шашмақом"дағы хәр бир мақам инсанның физикалық (батырлық, қуўат, күш) хэм руўхый (қуўаныш, қайғы) халатын тең салмақлылықта устайды. Бул болса дене хэм руўхый саламатлығына тиккелей тәсир етеди. Буннан тысқары Кайковус (1021-1098), Махмудал-Ширазий (1236-1310), Мухаммед ал-Амулий хэм басқалар музыканың шыпа бериўши қәсийетке ийе екенлигине, шебер сазенде қолында адам руўхына, дәртине даўа болыў менен бирге, минез-қулқын жақсы тәрәпке өзгерте алыўына итибар қаратқан [1].

Шығыс данышпанлары өз көзқарасларында музыканы адамлардың

руўхый дүнясын хэм руўхый көринисин емлеу факторы сыпатында алға сүрген. Шығыс медицинасында кеселликлер үлкен еки топарға ажыратылады: руўхый хэм ақый кеселликлер хэм де физикалық кеселликлер. Шығыс данышпанлары хәтте физикалық кеселликлерди емлеўде де бирлемши хәрекет сыпатында наўқастың руўхый әлемин дүзетиў зәрүр деген. Бүгинги күнде заманағөй медицинада тек ғана руўхый кеселликлер емес, ал қурамалы операцияларды әмелге асырыўда да музыка қолланылмақта. Дүньяның раўажланған мәмлекетлеринде "музыкалық терапия" курслары шөлкемлестирілген. Демек, орта әсир Шығыс данышпанлары өз излениўлеринде музыканың шыпалы қәсийетлери хэм де инсан руўхиятын емлеўде теңсиз дерек екенлиги ҳаққында баҳалы мағлыўматларды қолға киргизген. Бүгинги күнде болса бул көзқараслар тек ғана жәхән музыкасы жетискенлиги емес, бәлким шығыс медицинасы дәстүрлериниң өзине тән системасы сыпатында дүнья мәдениатында өз орнына ийе болды.

Пайдаланылған әдебиятлар

1. Арипов Т. Ибн Сино ва унинг мусикашуносликка оид асарлари // "Ибн Сино тәлимоти тараққийетида" мавзусидаги ВИИ халқаро анжуман тезислари. Бухара. 2013-жыл.
 2. Ирисов А. Абу Али Ибн Сино ҳаёти ва ижодий мероси. Ташкент. 1980-жыл.
 3. Мустафоев Ш. Шоир сағатшунослар нигоҳида // Зарафшон. Но 19. 11-февраль 2016-жыл.
 4. Разикова И., Өталов Қ., Ёрматова Ш. Абу Али ибн Сино асарларида беморларни даволашда мизож ва пульсинг аҳамияти // "Ибн Сино тәлимоти фан тараққийетида" мавзусидаги ВИ халқаро анжуман тезислари. Бухара. 2011-ж.
 5. Розийева З. Музыка - мың дәртиң еми // Қашқадәря. Но 136. 10-ноябрь 2015-жыл.
 6. Шамсиев П. Абдурахмон Жомий ва Алишер Навоий. Ташкент. 1966-ж.
 7. Феруза Аскар. Музыка хэм инсан мәнәўияты. Т.2000. 12-бет.
 8. Абу Али Ибн Сино. Медицина низамлары. Том I. Т. 1993. 75-бет.
- Рашидова Д. Дарवेशали Чангий // Совет Ўзбекистони. 1978. Но 10. 18-19-бетлер.

РЕЗЮМЕ. Мазкур мақолада ўрта асир шарҳ алломаларининг мусика ёрдамида ҳасталикларни даволаш борасида даволаш қарашлари келтирилган. Хусусан муаллиф Ибн Синонинг табобатда мусиканинг тутган ўрни ва аҳамияти ҳақидаги фикрларини тадқиқ этган. Шу билан биргаликда бошқа халқларнинг ҳам мусикий даволашга доир қарашлари келтирилган.

РЕЗЮМЕ. В этом сатье дано изгляды мыслителей востока в средневековье, которые, упопянули, про лечение с помящю музыку. В особенности автор исследовал мнение Ибн Сино про роль. и важность музыки в лечении. Вмести с этим приведено взгляды других народов лечение болезней с помящам музыки.

SUMMARY. In this article eastern scholars mentioned about the ideas that eastern scholars treated different illnesses with the help of music. Precisely the author investigated Ibn Sino's opinions about the role and importance of music in medicine. Besides there was mentioned the ideas of other nations related to musical treatment.